

СЕМАНТИКО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОРІВНЯНЬ У ПОЕЗІЇ ІВАНА МАЛКОВИЧА

Розглянуто специфіку порівняння як продуктивного засобу збагачення системи виражально-зображальних засобів мови. Визначено роль порівнянь у створенні образності в поезії Івана Малковича. Охарактеризовано особливості семантики та структури порівнянь, що набувають символічного значення і виражені фітонімами, зоонімами, побутовізмами та інструменталізмами. З'ясовано суть алюзійних порівнянь та особливості їх семантики. Досліджено аксіологічний потенціал компаративних конструкцій, зафіксованих у мовотворчості Івана Малковича.

Ключові слова: порівняння, суб'єкт порівняння, об'єкт порівняння, двокомпонентна структура, багатоконпонентна структура, метафорична предикативна частина порівняння, аксіологічне значення, індивідуальна мовна картина світу.

Поворознюк С.І. Семантико-стилистические особенности сравнений в поэзии Ивана Малковича. *Рассмотрена специфика сравнения как эффективного средства обогащения системы выразительно-изобразительных средств языка. Определена роль сравнений в создании образности в поэзии Ивана Малковича. Охарактеризованы особенности семантики и структуры сравнений, которые приобретают символическое значение и выражены фитонимами, зоонимами, побутовизмами и инструментализмами. Выявлена суть алюзийных сравнений и особенности их семантики. Исследован аксиологический потенциал компаративных конструкций, зафиксированных в речетворчестве Ивана Малковича.*

Ключевые слова: сравнение, субъект сравнения, объект сравнения, двухкомпонентная структура, многокомпонентная структура, метафорическая предикативная часть сравнения, аксиологическое значение, индивидуальная языковая картина мира.

Povoroznyuk S.I. Semantiko-stylistik features of comparisons in poetry of Ivan Malkovich. *The specific of comparison is considered as a productive mean of enriching of the system distinctly graphic facilities of language. Certainly a role of comparisons is in creation of vividness in the poetry of Ivan Malkovich. The features of semantics and structure of comparisons, which acquire a symbolic value and expressed the names of plants, names of zoons, names of domestic objects and instruments, are described. Essence of retrospective comparisons and feature of their semantics is found out. Investigational aksiological potential of komparativ constructions fixed in poetry of Ivan Malkovich.*

Keywords: comparison, subject of comparison, object of comparison, double-base structure, multicomponent structure, metaphorical predicative part of comparison, aksiological value, individual language picture of the world.

У художньому мовленні порівняння є одним із головних засобів розкриття індивідуальної мовної картини світу, що дозволяє дослідити психологічне підґрунтя творчості письменника, з'ясувати особливості когнітивної та прагматичної інформації, яка входить до семантичної структури зображуваного.

У сучасній лінгвістичній науці компаративні структури традиційно досліджуються у кількох напрямках, зокрема, в аспекті специфіки морфологічного вираження та стилістичного оформлення порівнянь (І.К. Кучеренко,

Н.О. Широкова); щодо аналізу особливостей формування та функціонування стійких порівняльних конструкцій (А.Г. Назарян, В.М. Огольцев); стосовно особливостей семантичної структури порівнянь (Д.У. Ащурова, І.В. Шенько); з'ясування сутності порівнянь в ономасіологічному аспекті (В.І. Д'яконов, В.В. Образцова); визначення стилістичного потенціалу порівнянь (В.П. Вомперський, Л.В. Голоух, О.А. Некрасова, Л.І. М'ясянкін, З.І. Хованська). Однак, незважаючи на досить ґрунтовне вивчення теоретичних засад поняття порівняння в мовознавстві, актуальним на сьогодні є дослідження порівнянь, які належать до домінуючих лексичних засобів створення образності та реалізації ретроспекції в поезії Івана Малковича.

Метою статті є з'ясування своєрідності семантики об'єкта та образного значення порівнянь через розкриття їхніх основних семантико-стилістичних функцій у поезії Івана Малковича.

Порівняння є продуктивним засобом збагачення системи виражально-зображальних засобів мови, що зі стилістичною метою використовується для підкреслення, виділення специфічної характеристики завдяки зіставленню з предметом, явищем, особою, основна ознака або одна із ознак яких є водночас і ознакою порівнюваного.

Порівняння базується на зіставленні двох предметів або явищ для пояснення одного з них за допомогою іншого і свідчить про індивідуальну природу світосприймання, світовідчуття, нормативної системи цінностей та формування індивідуального концептуального світу. «Семантична спрямованість порівняння звичайно поширюється від предмета думки до реалії, яка чимсь цей предмет нагадує, найчастіше в плані експресивно-оцінному» [3: 144].

У структурі порівняльної конструкції виокремлюється суб'єкт порівняння (те, що порівнюють), об'єкт порівняння (те, з чим порівнюють) і ознаку, за якою один предмет (суб'єкт) порівнюється з іншим (об'єктом). Ознака може визначатися за кольором, формою, розміром, запахом, відчуттям, якістю, властивістю, рухом, процесом, дією тощо [4: 469].

Важливим елементом творення образності в поезії Івана Малковича є порівняння. За допомогою порівнянь автор конкретизує зовнішність людей, виразнює їхні психологічні якості та характеристики, підкреслює важливі поведінкові особливості, відтворює різноманітні процесуальні дії та стани, характеризує певні суспільно вагомні події, висловлює власне ставлення до них, таким чином розкриваючи власне концептуальне усвідомлення дійсності.

У поетичних творах Івана Малковича значний пласт порівняльних конструкцій становлять народнорозмовні порівняння, об'єктом яких є знакові для української культури назви дерев, квітів, трав. Серед них можна виокремити двокомпонентні образні конструкції, які конкретизують, виразнюють якнайзагальніші ознаки зовнішності людини (*Як з амфори зійшла – така, мов за туманами калина, – скіф'янка горда і п'янка з прадавнім іменем: Ярина* [1: 68]), так і асоціативний комплекс зовнішніх уявлень про навколишній світ (*Місто юності, ти подорожнику мій невідомий з прожилком ратуші*

посередині [1: 136]), внутрішні особистісні хвилювання (...*старі якісь ключі безладно воруху, слова якісь пишу, і голову свою, мов соняшник, сушу – цинкую самоту...* [1: 135]).

Необхідними компонентами розкриття особливостей світовідчуття автора та його життєвих орієнтирів є порівняння, в яких об'єктом виступають лексеми, що входять до мовної картини світу українців і в запропонованому контексті набувають символічного значення, переважно це назви предметів побуту: свіча (*Оглянувся мій брат, хитнувся, як свіча, і випустив гребінець* [1: 56]), грати (*О серце, що з-за ребер, як з-за грат, вдивляєшся в це ігрище шалене...* [1: 61]), ртуть (*Так дозріває кров, так альпіністи зросту вивисують кістки; так зростом в парі йдуть кулак і серце; так – стрімка, як ртуть – щільнішає душа у дні крутого посту* [1: 13]), ніж (*Ніздрями продихала злобу, звинним тілом прокотила дріж, прикусила зваблиту губу й зизо здичавіла, ніби ніж* [1: 89]), цегла (*Це простір, сповнений палких благань, спресованих ущерть – під горла бань, сталованих і щільний, наче цегла...* [1: 31]).

Апелювання до асоціативних уявлень українського народу дозволило авторові майстерно вибудувати порівняння, які увиразнюють зовнішні деталі реалій навколишньої дійсності, а саме: зовнішній вигляд, перебіг процесу, виконання дії, а своїм об'єктом мають зооніми: *Посеред замку в тишині ваготі висиджує дарунки золоті ялинка – чарівна різдвяна квочка* [1: 35]; ... *й зачасно – по всій святій землі – свої крохмальні і тугі яєчка висиджують, мов кури, картоплі* [1: 21]; *Так дивлюся на свої гори ніби завтра маю вмирати на все надивитися хочу навіть на цей куцик картоплі що знієся в землі наче курка...* [1: 193]; *Юна моя, березнева, горда і рвійна, мов лань, ліплена з сонного мрева пролісків і милувань* [1: 69], ...*ще, може, мить – і ген – довготелесо, мов ластівка, углибне в сонне плесо над озером завислий пастушок* [1: 135].

Порівняння, зафіксовані у поезії Івана Малковича, є різноплановими за тематикою. Досить продуктивно у функції об'єкта порівняння поет використовує назви музичних інструментів, що сприяє формуванню відчутного акустичного образу, реалізованого шляхом утворення як двокомпонентних порівняльних структур (*Враз тне його якийсь флегматик, до уст, як флейточку, вкладає...* *Суфлер із тріском вилітає і розпадається театрик* [1: 157]), так і багатоконпонентних (*Звідкільсь прийшов, ішов кудись, неначе й був – не був неначе... та хтось оплаче, хтось оплаче, й мене оплаче хтось колись; бо я прийшов лиш, щоб хоч зрідка комусь бриніло із очей так тонко-тонко, наче скрипка, і мудро, як віолончель* [1: 220]), які, утворюючи ампліфіковані ряди, підсилюють і конкретизують тужливий настрій ліричного героя.

Важливими в поезії Івана Малковича є й алюзійні порівняння. Основною ознакою таких порівнянь є можливість виявляти конотативну інформацію, яка своїм джерелом має інший текст або певні культурні, історичні чи біографічні факти. Маркери алюзії в цих порівняннях увиразнюють як певні внутрішні психологічні деталі (турботливість, відданість): *Втім, я й так загадав дитинство – як ми гралась у хованки, і як лякались криничних жабок, а це як ти заховалася в криницю, і я тебе, мов котик кицю, урятував таки...* [1: 22]; *Поклич, коли світ цей, скупий на ласки, тебе доведе до плачу...*

Як вірний той кінь із далекої казки, на поміч тоді прилечу [1: 71]; так і загальні характеристики процесів і дій: *Я збиваю сей ритм, я кажу: ось розводять рої, ось вулики в траві, як мамаї, й сотає вічний мед дбайлива гречка...* [1: 21]; *Ця казка дивна і стара, мов пошуки святого руна: Христос приходив до Дніпра, щоби повернути Перуна* [1: 62].

Стилістичний потенціал порівнянь дозволяє авторові створювати неподільний образ, наприклад: *Душа — листок на стовбурі постави, і внутрішній Дніпро, і сизий морфій снів, що снилися богам, й відснились — перестали, і нам не сняться вже — відлинули, як спів* [1: 13]; *Мотоциклісти — вовкулаки ночі — летять кометами і тонуть в горла гір...* [1: 66]. Своєрідністю таких мовних конструкцій є об'єкт порівняння, який виражається метафоричною предикативною частиною.

Власні бажання, прагнення, передчуття автор конкретизує шляхом накопичення, формування ампліфікованої послідовності порівняльних конструкцій у межах одного контексту: *Хотів я стати снігом. Але — ні: я стану павучком, і з павутини літак тобі сплету, щоб він за сніг тривкіший був і на губах не гинув. Я стану явором: ввійди у тінь мою, й тепло відчує навіть птах у кроні... я стану яструбом: в пориву самоти я викраду тебе...* [1: 113]; *Хор — це й парад дзвіничок, у якому людина — то дзвіничка в один дзвін: хористів гурт в обряді хоровому — як рупор, крізь який ми Богу шлем поклін* [1: 82]; *Зима — то вітчизна руки, що з хлібом простягнута птасі; то — ласка, то — вивільга в страсі; то ламінування ріки* [1: 16].

Компаративні конструкції також мають значний потенціал набуття аксіологічного значення. Всі ціннісні судження базуються на співвіднесеності та порівнянні з певним стандартом. Аксіологічна лексика, вживаючись у певному індивідуально-авторському контексті, виконує порівняльну функцію, що сприяє розширенню семантико-асоціативних меж контексту, і описувана реалія сприймається крізь призму оцінно-чуттєвої індивідуальності мовця. Підтвердженням цього є процес продуктивної реалізації аксіологічного компонента семантики лексем у порівняльних семантичних конструкціях, які забезпечують відображення позитивного чи негативного ставлення мовця до повідомлюваного, надають оцінності всьому висловлюванню та оцінюють суб'єкт порівняння за допомогою об'єкта порівняння, що характеризується аналогічною позитивною чи негативною рисою. Метою зіставлення у порівняннях є лаконічне пояснення суті одного предмета шляхом його порівняння з іншим предметом або показ, «наскільки добрим / поганим є предмет, що порівнюється, стосовно об'єкта, який більшість мовців оцінює як позитивний чи негативний» [2: 6].

Матеріалістичною основою творення оцінних порівнянь є переважно реалістичний, предметний опис побуту, природи, стосунків між людьми. Такими є, наприклад, порівняння у поезії Івана Малковича, де чітко виразне розкриття негативних суспільних явищ і процесів пов'язане з предметно-матеріальними порівняннями, в основі яких лежить аксіологічна оцінка предмета, з яким порівнюється об'єкт мовлення, або набуття цим предметом оцінки певного знаку адгерентно: *Я хочу стати чорнобилем білохатним,*

чистеньким в політбюро заходити на посиденьки. Я хочу **стати реактором** під мавзолея стіною мирним попахувати атомом на членів «мирного строю» [1: 111]; Даремно, Творче, в тиші мезозою ти підстеріг мене в мільярдах хромо-сомів: я – **сак дірявий твій**, не зачерпнеш ти мною ані нових чуттів, ані нових законів [1: 81].

Неповторно-індивідуальному оформленню будь-якої думки мовця сприяє вживання авторських порівняльних семантичних конструкцій, які на основі аксіологічної лексеми формують новий стилістичний і семантичний потенціал лексики: *Знову йдеться про надто печальне – про край: про пересит від сорому й інші болючі моменти, і за північ, **мов равликів сто в палахкучих хатках**, наполохано врозтіч сахаються всі аргументи* [1: 7]; *...місто, де валів – кожна вуличка, **мов карамелька**: солодка, недовга й твоя...* [1: 136]; *... ти – **стигла сиріжка**, фурт-фурт ладуєш, аж дрижить земля!* [1: 117]; *Лиш не тривож. Хай спить. Хай все забуде. А сам, **як дощ** – аби не розбудити – тихенько вийди з двадцяти двох літ, оглянься ще – і перестань, **як дощ**...* [1: 198].

Отже, здійснений аналіз дозволяє стверджувати, що порівняння є стилістично вагомими та функціонально продуктивними в поетичних творах І. Малковича. Вони дозволяють авторові охарактеризувати як зовнішні, так і внутрішні якості реалій навколишнього світу, конкретизувати власне ставлення до повідомлюваного, наповнюють авторське мовлення образністю, емоційністю та сприяють створенню індивідуальної мовної картини світу.

Перспектива подальших досліджень полягає в поглибленому аналізі мовної своєрідності індивідуального стилю Івана Малковича.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Малкович І.** Все поруч: вибрані вірші, переклади, есеї, інтерв'ю / І. Малкович – К. : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2011. – 336 с.
2. **М'яснянкін Л.І.** Порівняння в ідіостилі М.О. Шолохова: функціонально-семантичний і прагматичний аспекти: автореф. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: за спец. : 10.02.02 – «Російська мова» / Л.І. М'яснянкін. – Харків, 2002. – 17 с.
3. **Сучасна українська літературна мова.** Стилїстика / [за загальною редакцією акад. І.К. Білодіда]. – К. : Наук. думка, 1973. – 588 с.
4. **Українська мова** : енциклопедія / [ред.-упоряд. В.М. Русанівський, О.О. Тараненко (співголови), М.П. Зяблюк та ін. – [2-е вид. випр. і доп.]. – К. : Українська енциклопедія, 2004. – 824 с.